

Högsta domstolen
Box 2066
103 12 Stockholm

AJ ./. riksåklagaren ang. **mordbrand** **m.m.**

(Hovrätten för Västra Sveriges dom den 8 september 2015 i mål nr B 4978-14 och B 3087-15)

Högsta domstolen har förelagt mig att inkomma med svarsskrivelse.

Jag vill anföra följande.

Min inställning

Jag bestrider ändring av hovrättens dom och anser att det inte finns skäl att meddela prövningstillstånd i målet.

Bakgrund

Åtalet

AJ åtalades bl.a. för mordbrand enligt följande gärningsbeskrivning.

AJ har den 31 augusti 2014 anlagt en brand i bostaden på --- i --- genom att med en tändare tända eld på en halsduk och en filt. Branden innebar fara för andras liv och hälsa samt fara för omfattande förstörelse av andras egendom.

AJ begick gärningen med uppsåt.

Tingsrättens dom

Tingsrätten ogillade åtalet för mordbrand. Enligt tingsrätten var de objektiva förutsättningarna för mordbrand uppfyllda. Tingsrätten fann dock att AJ inte haft uppsåt i förhållande till att det fanns en risk för spridning och därmed en sådan fara som anges i bestämmelsen om mordbrand.

AJ dömdes för misshandel, ringa brott, grovt rattfylleri och narkotikabrott, ringa brott, till skyddstillsyn med samhällstjänst 60 timmar.

Rättens ordförande var skiljaktig och ville döma AJ för mordbrand.

En nämndeman var skiljaktig och ville ogilla åtalet redan på den grunden att de objektiva förutsättningarna för mordbrand inte var uppfyllda eftersom branden inte inneburit någon fara för annans liv eller hälsa eller för omfattande förstörelse av egendom.

Hovrättens dom

Åklagaren överklagade tingsrättens dom och yrkade att hovrätten skulle döma AJ för mordbrand med påföljande straffskärpning.

Hovrätten ändrade tingsrättens dom på så sätt att hovrätten dömde AJ för mordbrand enligt 13 kap. 1 § första stycket brottsbalken, till fängelse i två år (påföljden avsåg även brott enligt en annan överklagad tingsrättsdom).

Hovrätten anförde bl.a. följande.

Hovrätten ansluter sig till tingsrättens bedömning att AJ har anlagt brand som inneburit fara för annans liv eller hälsa eller för omfattande förstörelse av annans egendom och att de objektiva förutsättningarna för mordbrand således är uppfyllda.

När det gäller frågan om AJ haft uppsåt till gärningen gör hovrätten följande överväganden. Hovrätten ansluter sig till tingsrättens bedömning att AJ medvetet satte eld på halsduken och filten men att hon inte hade något direkt uppsåt till att framkalla fara med sitt handlande.

I fråga om det förelegat ett s.k. likgiltighetsuppsåt anser hovrätten till att börja med att det av utredningen i målet framgår att risken för spridning och därmed fara för annans liv eller hälsa eller omfattande förstörelse av annans egendom har varit avsevärd och att denna bedömning inte påverkas av att branden i nu aktuella fall hunnit släckas av JJ innan branden fått större fäste.

Av vad som framkommit i målet har AJ inledningsvis varit ensam i rummen när hon tände eld på halsduken och filten och hon har inte före det att hon tände eld vidtagit några särskilda åtgärder för att kunna kontrollera elden. Hon har efter det att hon tänt eld varken vidtagit några egna åtgärder för att se till att de bränder hon anlade släcktes innan elden hann sprida sig eller försäkrat sig om att någon annan hjälpte till med detta. Enligt hovrättens mening måste AJ därmed ha insett att det förelåg en avsevärd risk för att det skulle börja brinna på ett okontrollerat sätt som innebar fara för annans liv eller hälsa eller för omfattande förstörelse av annans egendom. Omständigheterna är också sådana att AJ får anses ha varit likgiltig till förverkligandet av denna effekt.

Gärningen är alltså bevisad och ska bedömas som mordbrand.

Överklagandet

AJ har överklagat hovrättens dom och yrkat att Högsta domstolen ska ogilla åtalet för mordbrand med därav följande strafflindring samt i andra hand döma henne för mordbrand enligt 13 kap. 1 § andra stycket brottsbalken till en mildare påföljd för den sammantagna brottsligheten.

AJ har till grund för sitt överklagande anfört bl.a. följande. Någon faktisk spridningsrisk förelåg aldrig i detta enskilda fall. Under hela händelseförloppet

var AJs sambo och hennes två tonåriga barn hemma och bevakade AJs förehavanden. Vid båda de tillfällen då hon försökt tända eld har familjemedlemmarna omedelbart efter antändandet stoppat utvecklingen mot brand. Det har varit fråga om en mycket liten låga vid det ena tillfället och vid det andra tillfället har materialet endast smält. Innebär denna lilla låga att det brinner okontrollerat, vilket krävs för att primäreffekten, brand, ska föreligga? I detta enskilda fall fanns aldrig någon faktisk risk att elden ens skulle ta sig. Därmed fanns inte heller någon risk för vare sig rökbildning eller spridning.

AJs uppsåt under hela händelseförloppet har varit att väcka familjens uppmärksamhet. Detta talar för att hon om hon hade varit ensam hemma inte hade försökt tända eld överhuvudtaget.

Eftersom den faktiska spridningsrisken varit så liten bör gärningen bedömas som mindre allvarlig mordbrand.

AJ har som skäl för prövningstillstånd anfört att det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas och att det finns synnerliga skäl till en sådan prövning.

Skälen för min inställning

Ansvarsfrågan

På det underlag jag har tagit del av har jag inte någon anledning att inta någon annan ståndpunkt än att hovrättens dom är korrekt.

Prejudikatdispens

Enligt 54 kap. 10 § första stycket 1 rättegångsbalken får prövningstillstånd meddelas om det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av Högsta domstolen (prejudikatdispens). För att bevilja prövning enligt denna punkt krävs alltså att ett avgörande av Högsta domstolen blir av generell betydelse för bedömningen av framtida mål som innehåller liknande frågeställningar. Den enskildes intresse av att få till stånd en prövning i Högsta domstolen kan alltså inte föranleda prövningstillstånd på denna grund (Fitger, Rättegångsbalken, s. 54:26).

De objektiva rekvisiten

Enligt 13 kap. 1 § första stycket brottsbalken döms den som anlägger brand, som innebär fara för annans liv eller hälsa eller för omfattande förstörelse av annans egendom, för mordbrand till fängelse i lägst två och högst åtta år. Är brottet mindre allvarligt, döms, enligt andra stycket, till fängelse i lägst ett och högst tre år.

Högsta domstolen har i NJA 2008 s. 423 slagit fast att sådana mordbrandsfall där det föreligger fara för annans liv och hälsa endast ytterst sällan kan ha ett straffvärde som är lägre än straffminimum för mordbrand om två års fängelse.

Utvecklingscentrum Stockholm, som inom Åklagarmyndigheten har ett särskilt ansvar när det gäller metod- och rättsutveckling när det gäller mordbrand, har uppgett att de under de senaste åren inte fått några indikationer på att det råder problem eller oklarheter inom rättstillämpningen beträffande när en brand ska anses ha anlagts, beträffande tillämpningen av farerekvisitet i mordbrandparagrafen eller såvitt avser gränsdragningen mellan mordbrand och mindre allvarlig mordbrand. Något påtagligt behov av vägledning av Högsta domstolen när det gäller dessa frågor föreligger därmed för närvarande inte enligt min bedömning.

Det subjektiva rekvisetet

För fällande dom för mordbrand erfordras att den tilltalade uppsåtligen anlagt brand. Vidare krävs att uppsåtet omfattar att det genom anläggandet av branden framkallas fara för annans liv eller hälsa eller för omfattande förstörelse av annans egendom. I målet aktualiseras frågan om AJ haft likgiltighetsuppsåt i förhållande till anläggande av brand som innebär fara för annans liv eller hälsa eller för omfattande förstörelse av annans egendom.

För att likgiltighetsuppsåt ska anses föreligga ska gärningsmannen vid gärningstillfället

- 1) ha insett att det fanns en risk för att effekten skulle inträffa eller att gärningsomständigheten skulle föreligga (medvetet risktagande) och
- 2) ha varit positiv eller i vart fall likgiltig till att effekten skulle inträffa eller att gärningsomständigheten skulle föreligga. I gärningsögonblicket ser inte gärningsmannen effekten som ett relevant skäl att avstå från gärningen.

Frågan om likgiltighetsuppsåt har vid flera tillfällen prövats av Högsta domstolen (se bl.a. NJA 2004 s. 176, NJA 2004 s. 479, NJA 2004 s. 702, NJA 2005 s. 732, NJA 2007 s. 929, NJA 2009 s. 149, NJA 2011 s. 563, NJA 2011 s. 611 och NJA 2012 s. 45). I NJA 2009 s. 149 och NJA 2011 s. 611 aktualiserades frågan om likgiltighetsuppsåt i förhållande till anläggande av brand.

I NJA 2004 s. 176 lägger Högsta domstolen fast riktlinjer för bevisbedömningen avseende frågan om likgiltighetsuppsåt ska anses föreligga. Av dessa riktlinjer framgår att utgångspunkten för bedömningen ska vara omständigheterna vid gärningen, att insikt om att det förelåg en mycket hög sannolikhet för effekten eller gärningsomständigheten normalt är tillräckligt för uppsåt, att hänsynslöst beteende, upprörd sinnesstämning och gärningsmannens

intresse i gärningen är omständigheter som kan göra att uppsåt får anses föreligga även om det inte förelåg en mycket hög sannolikhet samt att uppsåt i allmänhet inte kan anses föreligga när risken enligt gärningsmannens föreställning inte varit avsevärd. Högsta domstolen betonar emellertid att riktlinjer av detta slag måste behandlas med försiktighet och urskiljning. Vilka faktorer som är av betydelse för bedömningen av om uppsåt förelegat växlar, i likhet med vid andra bevisbedömningar, beroende på omständigheterna i det enskilda fallet, varvid t.ex. gärningsmannens ålder, mognad och psykiska tillstånd måste beaktas (se också NJA 2004 s. 702).

Som exempel på faktorer som talar emot att gärningsmannen varit likgiltig inför följden (trots uppfattad hög sannolikhet) har i praxis och doktrin angivits handlande i förlitan på att effekten inte ska inträda, gärningsmannens intresse i gärningen samt att gärningsmannen bemödat sig med att vidta åtgärder för att förhindra effektens inträde (Asp m.fl. Kriminalrättens grunder, 2 uppl., s. 299).

Uppsåtsbedömning vid självförvållat rus ska ske med tillämpning av vanliga regler (NJA 2011 s. 563).

I NJA 2009 s. 141 prövade Högsta domstolen frågan om likgiltighetsuppsåt hos två femtonåringar vid mordbrand. Enligt Högsta domstolen insåg ungdomarna att det fanns en risk för att brinnande tigerraketer och tomtebloss, som kastades in i byggnaden, skulle kunna antända möbler eller föremål inne i byggnaden och därigenom orsaka en brand. De kunde dock inte anses ha varit likgiltiga till att det skulle börja brinna okontrollerat i mordbrandsbestämmelsens mening. Högsta domstolen beaktade att ungdomarna var femton år vid gärningstillfället. Likgiltighetsuppsåt var således inte styrkt.

I NJA 2011 s. 611 ogillade Högsta domstolen åtalet för mordbrand eftersom anläggande av en brand inte ansågs ha skett med minst likgiltighetsuppsåt till att framkalla fara för annans liv eller hälsa. Den tilltalade hade berett sig tillträde till ett till en lastbil kopplat släp och sedan han blivit inlåst i släpet anlagt en brand i en av lastpallarna i syfte att bli utsläppt. Högsta domstolen fann att den tilltalade måste ha insett – kalkylerat med – risken att han skulle förlora kontrollen över elden, men med tanke på de risker som en okontrollerad eld på det släp som han var instängd i skulle innebära för honom själv kunde det, enligt Högsta domstolen, inte antas att han var likgiltig till att en sådan utbröt. Högsta domstolen fann därför att det inte var visat att den tilltalade haft sådant uppsåt som i allmänhet krävs för att någon ska kunna dömas för mordbrand. Att det hade skett under berusning skulle enligt Högsta domstolen inte innebära att uppsåt ändå skulle anses föreligga.

Enligt min uppfattning kan det finnas skäl att ytterligare utveckla läran om likgiltighetsuppsåtet, särskilt när det gäller vilka bevisfakta som bör tillmätas relevans vid bedömningen av om gärningsmannen varit likgiltig inför en viss

effekt eller gärningsomständighet och hur värderingen av dessa bevisfakta bör gå till (jfr bl.a. Asp m.fl., a.a. s. 292 f. och s. 300, Borgeke, Likgiltighetsuppsåt i teori och praktik, SvJT 2015 s. 383-396 och Ulväng, Uppsåt som rättsfaktum och bevistema, Festskrift till Per Ole Träskman, s. 465-477). För bedömningen i uppsåtsfrågan i detta fall torde emellertid tillräckligt stöd finnas bl.a. i de i det föregående redovisade uttalandena av Högsta domstolen. En prövning av det nu aktuella överklagandet skulle därför riskera i att utmynna i ett avgörande som inte på något påtagligt sätt skulle precisera rättsläget ytterligare.

Till detta kommer att AJ själv inte minns någonting av gärningen, varför jag är tveksam till om detta mål är lämpligt för att utveckla läran om likgiltighetsuppsåtet.

Några andra frågor av prejudikatintresse har jag inte kunnat finna i målet.

Mot denna bakgrund kan jag inte tillstyrka att Högsta domstolen meddelar prövningstillstånd i målet.

Extraordinär dispens

Prövningstillstånd får enligt 54 kap. 10 § första stycket 2 rättegångsbalken meddelas också om det finns synnerliga skäl för en sådan prövning, såsom att det finns grund för resning eller att domvilla förekommit eller att målets utgång i hovrätten uppenbarligen beror på grovt förbiseende eller grovt misstag (extraordinär dispens).

Någon omständighet som skulle kunna utgöra skäl för extraordinär dispens föreligger enligt min uppfattning inte i målet.

Bevisuppgift

Jag ber om att få återkomma med bevisuppgift och synpunkter på målets fortsatta handläggning för det fall Högsta domstolen meddelar prövningstillstånd i målet.

Anders Perklev

Hedvig Trost

Kopia till:

Utvecklingscentrum Stockholm

Åklagarkammaren i Borås (AM-121119-14)